

СТЕФАНЧИШЕН Р. В.

доктор філософії в галузі права

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.83>

ОСОБЛИВОСТІ ВПОРЯДКУВАННЯ ОКРЕМИХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей впорядкування суспільних відносин в період дії правового режиму воєнного стану. Встановлено, що впровадження на території України воєнного стану також мало вплив на введення змін у сферу притягнення до адміністративної відповідальності. Зазначено, що у період правового режиму воєнного стану було розширено підстави притягнення до адміністративної відповідальності, а саме: порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку; порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Окрім того, по даним правопорушенням було змінено строки притягнення до адміністративної відповідальності – адміністративне стягнення по ним може бути накладено протягом 3 місяців з дня його виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення. Додатково відбулося посилення адміністративної відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень з огляду на підтримання військової дисципліни та з позиції юридичного складу даних правопорушень.

Акцентовано увагу на тому, що Кодексом України про адміністративні правопорушення не передбачено накладення адміністративного стягнення саме за порушення вимог комендантської години, натомість відповідальність настає саме за відмову від виконання законної вимоги поліцейського або іншої уповноваженої особи при здійсненні, наприклад, перевірки документів, затримання особи або огляду транспортного засобу особи, яка порушує встановлений законом режим дії комендантської години.

Зазначено, що в умовах воєнного стану можливо відокремити декілька аспектів притягнення особи до адміністративної відповідальності: 1) посилення адміністративної відповідальності щодо вчинення особами, що мають зв'язок до військової служби, військових адміністративних правопорушень, що має на меті забезпечення стабільності та безпеки держави та підтримання військової дисципліни; 2) підвищення межі настання адміністративної відповідальності за дрібне викрадення чужого майна у розумінні КУпАП та Кримінального кодексу України, що є наслідком введення на території України воєнного стану; 3) розширення підстав притягнення до адміністративної відповідальності.

Ключові слова: правовий режим воєнного стану, відповідальність, податкові правовідносини, адміністративна відповідальність, заходи правового режиму воєнного стану.

Stefanchyshen R. V. Features of regulation of certain social relations during the period of the legal regime of martial state

The article is devoted to the study of the features of the regulation of social relations during the period of the legal regime of martial law. It is established that the introduction of martial law on the territory of Ukraine also had an impact on the introduction of changes in the sphere of bringing to administrative responsibility. It is noted that during the period of the legal regime of martial law, the grounds

for bringing to administrative responsibility were expanded, namely: violation by conscripts, conscripts, reservists of the rules of military registration; violation of the legislation on defense, mobilization training and mobilization. In addition, the terms of bringing to administrative responsibility for these offenses were changed – administrative punishment for them can be imposed within 3 months from the date of its detection, but no later than one year from the date of its commission. In addition, administrative responsibility for the commission of military administrative offenses was strengthened in view of maintaining military discipline and from the position of the legal structure of these offenses.

It is emphasized that the Code of Ukraine on Administrative Offenses does not provide for the imposition of administrative penalties specifically for violating the requirements of the curfew, instead, liability arises specifically for refusing to comply with a lawful request of a police officer or other authorized person when carrying out, for example, checking documents, detaining a person or inspecting a vehicle of a person who violates the curfew regime established by law.

It is noted that in conditions of martial law, it is possible to distinguish several aspects of bringing a person to administrative responsibility: 1) strengthening administrative responsibility for the commission of military administrative offenses by persons connected with military service, which is aimed at ensuring the stability and security of the state and maintaining military discipline; 2) increasing the threshold for the occurrence of administrative responsibility for petty theft of another's property within the meaning of the Code of Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine, which is a consequence of the introduction of martial law on the territory of Ukraine; 3) expanding the grounds for bringing a person to administrative responsibility.

Key words: *legal regime of martial law, liability, tax legal relations, administrative liability, measures of the legal regime of martial law.*

Запровадження воєнного стану на території України не лише визначило нові умови життя для населення, але й також зумовило зміни існуючого суспільного та державного ладу. Якщо вести мову про конституційно-правовий статус людини та громадянина, то було обмежено окремі конституційні права, такі як право на свободу пересування та свобода покинути територію України (ст. 33), таємниця кореспонденції (ст. 31), проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 39), непорушність права приватної власності (ст. 41) [1] тощо.

Стосовно сфери трудового права було скасовано святкові дні, що мало наслідком призупинення дії ст. 53, 54 та 65 Кодексу законів про працю щодо скорочення тривалості роботи напередодні святкових, неробочих днів, а також щодо обмежень роботи в нічний час та надурочних робіт. Також відбулися коригування статті 119 Кодексу законів про працю щодо збереження місця роботи та посади тих працівників, яких було призвано військову службу (на строкову, за контрактом, за призовом під час мобілізації тощо) [2]. Окремо було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо особливостей обмежень та особливостей організації трудових відносин, що виникають в умовах воєнного стану [3].

Якщо говорити про здійснення правосуддя, то ключовими особливостями реалізації судами судочинства в умовах воєнного стану стало зупинення процесуальних строків, що було передбачено пунктом 19 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України [4]. Також було введено декілька нововведень на час дії воєнного стану: можливість здійснювати судами обмін документами з учасниками справи у паперовому вигляді у випадку настання незручностей електромережі суду чи настання інших обставин, в яких Єдина судова інформаційно-комунікаційна система або її підсистеми не зможуть працювати (ч. 7 ст. 18 КАС України, ст. 14 ЦПК України, ст. 6 ГПК України); неможливість

військовослужбовця звернутися до суду із заявою про забезпечення шляхом зупинення дії наказу або розпорядження командира (начальника), якщо такий наказ було віддано в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 3 ст. 151 КАС України), а також заяви будь-якої особи, якщо це стосується зупинення рішення про примусове відчуження майна (ч. 8 ст. 151 КАС України, ст. 150 ЦПК України, ст. 137 ЦПК України); якщо здійснюється розгляд справи стосовно особи, яка підпадає під дію Закону України «Про санкції», а санкцією, відповідно, є стягнення в дохід держави активів, що були отримані злочинним шляхом, то критерій припинення або скасування правового режиму воєнного стану не буде мати правової ваги як підстава для закриття провадження у таких справах, за умови, що їх було розпочато у період дії воєнного стану (п. 4¹ розділу VII «Перехідні положення» КАС України) [5, 6,7].

Впровадження на території України воєнного стану також мало вплив на введення змін у сферу притягнення до адміністративної відповідальності. Насамперед відмітимо, що Верховною Радою України майже одночасно із введенням воєнного стану було прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану». Аналіз представленого проекту закону дає змогу констатувати, що він мав на меті:

1) продовжити строки притягнення до адміністративної відповідальності (стаття 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення мала бути доповнена абзацом, яким було передбачено, що «перебіг строків [...] продовжується у два рази або до дня припинення або скасування воєнного стану [...]»);

2) зміна порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення, зокрема можливість брати участь у справі в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду із застосуванням власних технічних засобів (стаття 246 Кодексу України про адміністративні правопорушення мала бути доповнена абзацом відповідного змісту);

3) можливість повідомлення про розгляд справи про адміністративне правопорушення не лише шляхом вручення повістки, а й також шляхом інших засобів зв'язку та електронних комунікацій особі, яка притягується до адміністративної відповідальності (стаття 277-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення мала бути доповнена абзацом відповідного змісту);

4) зупинення строку виконання постанови про адміністративне правопорушення (стаття 277-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення мала бути доповнена новим абзацом, що «перебіг строку давності [...] зупиняється до дня його припинення або скасування правового режиму воєнного стану») [8].

На жаль, проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану» не набув законної сили, адже не був прийнятий Верховною Радою України на другому читанні. На нашу думку, основними причинами таких подій стало те, що даним проектом закону відкривалися можливості зловживання та нівелювання даними правовими нормами. Так, наприклад, необґрунтованим є те, чому у деяких випадках (притягнення до адміністративної відповідальності) процесуальні строки продовжуються, а в інших (накладення адміністративного стягнення) – призупиняються. Окрім того, якщо розглянути можливість того, що сторони провадження про адміністративне правопорушення, зокрема свідок чи експерт, можуть брати участь у справі в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, це ставить під сумнів їх неупередженість та відсутність тиску на даних осіб, що вже порушує принципи реалізації судочинства.

Значний успіх у внесенні змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення мало набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію», яким було розширено підстави притягнення до адміністративної відповідальності, а саме:

порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку (стаття 210 «Порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку»);

порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію (стаття 210-1 «Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію»).

Окрім того, по даним правопорушенням було змінено строки притягнення до адміністративної відповідальності – адміністративне стягнення по ним може бути накладено протягом 3 місяців з дня його виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення [9].

Додатково відбулося посилення адміністративної відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень з огляду на підтримання військової дисципліни та з позиції юридичного складу даних правопорушень. Так, військові адміністративні правопорушення можуть бути вчинені лише спеціальними суб'єктами – військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами, а з позиції об'єктивної сторони у деяких складах даних правопорушень передбачене особливе їх місце вчинення, яким є територія військових частин або військових об'єктів (ст. 172-11 «Самовільне залишення військової частини або місця служби»; ст. 172-12 «Необережне знищення або пошкодження військового майна»; ст. 172-17 «Порушення правил несення бойового чергування»; ст. 172-20 «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів»). Як приклад посилення адміністративної відповідальності можна розглянути статтю 172-10 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що стосується відмови від виконання законних вимог командира (начальника). Спочатку санкція даної статті передбачала адміністративні стягнення у вигляді штрафу від сімдесяти до ста сорока п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту з утриманням на гауптвахті на строк до семи діб. Натомість, після внесення змін, санкція даної статті передбачає у вигляді штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб [10].

Саме в умовах воєнного стану було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» [11], яким було внесено істотні зміни щодо розмежування дрібного викрадення майна та крадіжки, що передбачена Кримінальним кодексом України (стаття 185). Первісно, відмежування дрібного викрадення чужого майна від крадіжки, що тягне кримінальну відповідальність, відбулося шляхом визначення вартості такого майна. Якщо вартість майна, що було викрадено, становила менше 0,2 розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян, то наслідком є настання адміністративної відповідальності, а якщо більше – то настає кримінальна відповідальність. При цьому, відповідно до Прикінцевих та перехідних положень Податкового кодексу України, розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян становить розмір податкової соціальної пільги, тобто половину прожиткового мінімуму для працездатної особи [12]. Розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи встановлюється Законом України «Про державний бюджет» (на кожен рік) на перше січня року, в якому відбувається вчинення адміністративне правопорушення [13].

Наразі стаття 51 «Дрібне викрадення чужого майна» Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає, що викрадення чужого майна може бути кваліфіковано за двома частинами даної статті: за частиною першою, якщо вартість викраденого майна не перевищує 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян; та за частиною другою, якщо вартість викраденого майна становить від 0,5 до 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [14]. Вказане свідчить, що було підвищено (у десять разів – з 0,2 до 2) межу настання кримінальної відповідальності за крадіжку. Дане нововведення було обумовлене, на нашу думку, воєнним станом та ідеями гуманізму, оскільки дані умови життя для людини є екстремальними, а тому очевидним може бути виникнення так званих крадіжок «задля виживання». Тобто, у нових умовах крадіжка продуктів харчування на суму більше 0,2 розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян все ж буде розцінена як протиправне та суспільно небезпечне діяння, проте не спричинить настання кримінальної відповідальності та таких її наслідків, як судимість.

Окрім того, розширення підстав притягнення до адміністративної відповідальності відбулося шляхом впровадження окремих положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Так, пунктами 5, 6, 7 частини 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» якими були передбачені наступні правові заходи воєнного стану, порушення яких може призвести до, зокрема накладення адміністративного стягнення, серед яких:

запровадження комендантської години;
встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, пересування та руху транспортних засобів;
перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян [15].

У зміненому вигляді дані пункти вступили у законну силу, відповідно до положень Закону України «Про основи національного спротиву» [16] з першого січня 2022 року, що було обумовлено прийняттям Кабінетом Міністрів України Постанови «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» [17].

Специфічним є те, що Кодекс України про адміністративні правопорушення не передбачає накладення адміністративного стягнення саме за порушення вимог комендантської години, натомість відповідальність настає саме за відмову від виконання законної вимоги поліцейського або іншої уповноваженої особи при здійсненні, наприклад, перевірки документів, затримання особи або огляду транспортного засобу особи, яка порушує встановлений законом режим дії комендантської години. Так, відповідно до статті 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення, у випадку злісної непокори законному розпорядженню поліцейського при виконанні ним службових обов'язків або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку на винну особу накладають адміністративні стягнення у вигляді штрафу, громадських або виправних робіт або адміністративний арешт строком до п'ятнадцяти діб [14].

Викладене свідчить, що в умовах воєнного стану доцільно відокремити декілька аспектів притягнення особи до адміністративної відповідальності:

1) посилення адміністративної відповідальності щодо вчинення особами, що мають зв'язок до військової служби, військових адміністративних правопорушень, що має на меті забезпечення стабільності та безпеки держави та підтримання військової дисципліни;

2) підвищення межі настання адміністративної відповідальності за дрібне викрадення чужого майна у розумінні КУпАП та Кримінального кодексу України, що є наслідком введення на території України воєнного стану;

3) розширення підстав притягнення до адміністративної відповідальності (порушення комендантської години, а також невиконання особою законного розпорядження поліцейського чи військового, що зокрема проявляється шляхом опору при здійсненні затримання, перевірки документів, що посвідчують особу, огляді транспортних засобів, якщо порушник первісно порушив вимоги обмежень, що були передбачені комендантською годиною).

Введення даних заходів, на нашу думку, є одночасно спробою належного реагування держави на реалії сьогодення та способом створення інструментів адміністративного тиску задля збереження балансу між інтересами держави та безпекою громадян.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що в період дії правового режиму воєнного стану було трансформовано впорядкування суспільних відносин різного виду. Встановлено, що впровадження на території України воєнного стану також мало вплив на введення змін у сферу притягнення до адміністративної відповідальності. Зазначено, що у період правового режиму воєнного стану було розширено підстави притягнення до адміністративної відповідальності, а саме: порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку; порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Акцентовано увагу на тому, що Кодексом України про адміністративні правопорушення не передбачено накладення адміністративного стягнення саме за порушення вимог комендантської години, натомість відповідальність настає саме за відмову від виконання законної вимоги поліцейського або іншої уповноваженої особи при здійсненні,

наприклад, перевірки документів, затримання особи або огляду транспортного засобу особи, яка порушує встановлений законом режим дії комендантської години.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n2>
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n13051>
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
7. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
8. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану № 7404 від 24.05.2022 року: URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7404&conv=9>
9. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 09.05.2024 року № 3696-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3696-20#Text>
10. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану: Закон України від 13.12.2022 року № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n46>
11. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів: Закон України від 18.07.2024 року № 3886-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#n5>
12. Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
13. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 09.11.2023 року № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
15. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
16. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n414>
17. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 року № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#n8>
1. Ковальова О.В., Пишна А.Г. Відповідальність за порушення комендантської години в умовах правового режиму воєнного стану. Право і суспільство. Вип. №3, 2022. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/27.pdf

